

В І Д Г У К

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, доцента **Сущенко Лариси Олександрівни** на дисертацію **Хатунцевої Світлани Миколаївни** «**Теоретичні і методичні засади формування у майбутніх учителів готовності до самовдосконалення у процесі індивідуалізації професійної підготовки**», подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

1. Актуальність обраної теми

Активні зрушення в інноваційному розвитку суспільства, поглиблення інтеграційно-глобалізаційних процесів, оптимізація соціально-культурного середовища перевели освіту в якісно новий стан. Аналізуючи останні тенденції епохальної модернізації й оновлення вищої освіти в широкому соціокультурному контексті, можна констатувати той факт, що нині актуальним постає збільшення інтересу до вивчення феномену самотворення особистості та віддаючи пріоритетну роль саме саморозвитку й самовдосконаленню в майбутньому розвитку людства як ядра гармонізації та гуманізації суспільних відносин, як основи духовного відродження людства та засобу подолання кризових явищ у суспільстві.

З огляду на це, проблема формування у майбутніх учителів готовності до самовдосконалення у процесі професійної підготовки, до якої звернулася дисертантка, звучить з новою силою та актуальністю.

Підсилює цей аспект і сучасні тенденції та нові цільові установки в освітній сфері, які орієнтують педагога до саморозвитку, самоосвіти та самовиховання на постійній основі, спрямовуючи працювати в атмосфері безперервного творчого пошуку, експерименту на засадах проектування, глибокого аналізу, усебічного осмислення, самоконтролю, трансформуючи теоретичні та методичні рекомендації в конкретні педагогічні дії. Насамперед, ідеться про високий рівень професіоналізму майбутнього учителя крізь призму систематичного його самовдосконалення.

Це значною мірою змінює характер підготовки педагогічних кадрів у закладах вищої освіти. Для прогресивного самовдосконалення особистості педагога необхідна органічна єдність процесів професійного виховання, соціалізації й водночас процесів професійного самовиховання та саморозвитку. Особистість педагога сама повинна стати активною, перебувати в постійному процесі самопізнання, самовдосконалення та самоактуалізації. Вона має постійно усвідомлювати себе як справжній суб'єкт своєї професійної життєдіяльності, безперервно турбуватися про своє самоствердження та самовдосконалення, а в продуктах своєї педагогічної діяльності створювати значущий для всіх результат, що відкриває нові перспективи розвитку як для себе, так і для людей, які її оточують.

Сьогодні вкрай потрібен високодуховний педагог-професіонал XXI ст., який має високий рівень загальної та педагогічної культури (культура мислення, розуму, почуттів, поведінки, педагогічної праці, культури зовнішнього вигляду, професійного педагогічного спілкування, самоосвіти), є носієм нових цінностей гуманістичного спрямування, організатором оптимальної суб'єкт-суб'єктної розвивальної взаємодії учнів та педагога, створюючи індивідуалізоване середовище на засадах морально визначеного змісту навчання.

Крім того, актуальність дослідження постає із необхідності практичного втілення окремих положень Галузевої концепції розвитку неперервної педагогічної освіти, Педагогічної Конституції Європи (Pedagogical Constitution of Europe), Білої книги національної освіти України, Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року та ін. Тому заявлене дослідження є не тільки актуальним, але й актуально перспективним.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджуються результатами дослідження, здійсненого С. М. Хатунцевою, і в цілому не викликають сумніву.

Аналіз тексту дисертації засвідчує, що автор вдало сформулювала категоріальний апарат дослідження, дібрала широкий арсенал методів наукового пошуку і переконливо аргументувала доцільність їх використання в комплексі, і кожного зокрема, на різних етапах виконання поставлених завдань.

Мета дослідження зумовила спрямованість і логіку наукового пошуку, структуру викладу та розгортання інтерпретації його результатів. Цьому ж сприяє ґрунтовний аналіз літератури з окресленої проблеми (понад 600 джерел), наповнюючи роботу творчими здобутками й концептуальними авторськими поясненнями. Безперечно, такий підхід є вагомим здобутком, який значно актуалізує теоретичне і методологічне значення дисертаційної роботи.

Текст дисертації свідчить про те, що авторка добре розуміється на теорії та методології вивчення проблеми, яку досліджує. Наукові положення, висунуті в цій роботі, базуються на глибокому критичному аналізі як традиційних, так і новітніх наукових підходів до аналізу стану проблеми формування у майбутніх учителів готовності до самовдосконалення у процесі індивідуалізації професійної підготовки.

Обґрунтованою і логічною є структура дисертації, яка презентована вступом, п'ятьма розділами, висновками до розділів, ґрунтовними загальними висновками, списком використаних джерел та додатками, що відповідає вимогам до дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук. Зміст кожного розділу підпорядковано меті та завданням дослідження, а підсумками є наукові висновки. Текст оформлено відповідно до

встановлених вимог, що дає можливість чітко фіксувати новизну підходу авторки до аналізу ключового поняття дослідження.

У дисертації отримано вагомі наукові результати. Оцінюючи дисертаційну роботу за параметром новизни, слід відзначити, що вона є цілком очевидно і вбачається, насамперед, у ретельному обґрунтуванні сукупності тих факторів, які складають змістове ядро науково-методичної системи формування у майбутніх учителів досліджуваної готовності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що Світланою Миколаівною вперше обґрунтовано теоретичні й методичні засади формування готовності майбутніх учителів до самовдосконалення в процесі індивідуалізації професійної підготовки, результативною основою яких є авторська науково-методична система; розроблено модифіковану версію навчальної, практичної, науково-дослідної, самоосвітньої діяльності майбутніх учителів у педагогічному закладі вищої освіти; удосконалено діагностичний інструментарій, компоненти, критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх учителів до самовдосконалення в процесі індивідуалізації професійної підготовки; уточнено та конкретизовано суть понять «самовдосконалення», «професійне самовдосконалення», «готовність майбутніх учителів до самовдосконалення в процесі індивідуалізації професійної підготовки»; зміст структурних компонентів готовності (мотиваційно-ціннісного, когнітивного, операційно-діяльнісного, особистісно-рефлексійного), критерії (мотиваційний, змістовий, процесуальний, особистісно-оцінний), показники, а також діагностичний апарат для визначення рівнів сформованості готовності майбутніх учителів до самовдосконалення в процесі індивідуалізації професійної підготовки.

Підтримуємо авторське розуміння та інтерпретування ключового конструкту дослідження. У дослідженні С. М. Хатунцевою визначено, що результатом підготовки майбутніх учителів до самовдосконалення є відповідна готовність, яка є стійкою інтегративною особистісно-професійною здатністю майбутнього вчителя, що ґрунтується на сформованих мотиваційних цінностях, особистісно-професійних якостях, набутих знаннях, уміннях та навичках, передбачає його саморозвиток, самореалізацію шляхом подолання бар'єрів самоосвіти та самовиховання.

Особливо цінними у дисертаційній роботі С. М. Хатунцевої вважаємо вивчення, осмислення й узагальнення у четвертому розділі особливостей науково-методичної системи формування у майбутніх учителів готовності до самовдосконалення, що забезпечуватимуть такі результати та процесуальні характеристики індивідуалізації їхньої професійної підготовки:

- перманентну самореалізацію суб'єктів педагогічного процесу шляхом розкриття особистісного потенціалу майбутнього вчителя;
- запобігання й подолання бар'єрів самоосвіти та самовиховання через створення індивідуалізованого освітнього середовища студентів з урахуванням

їх психофізіологічних і ментальних особливостей у процесі аудиторної й позааудиторної діяльності пошуково-творчого характеру;

– домінування суб'єктної позиції студентів педагогічних спеціальностей засобами педагогіки співробітництва, що гарантує цілісність та неперервність процесу самовдосконалення, розуміння його сутності, обов'язковості набуття практичного досвіду, актуалізації особистих цінностей та мотивів, засвоєння сукупності знань, професійних умінь і навичок, розвиток професійно-особистісних якостей;

– наявність тривалого та інтенсивного професійного спілкування викладачів зі студентами в межах консультативної та кураторської підтримки, що визначає цілісний вплив на особистість майбутнього фахівця, його емоційно-ціннісну, когнітивно-світоглядну й діяльнісно-вольову сфери, стимулює процеси його саморозвитку та самоорганізації;

– ознайомлення з найбільш ефективними версіями професійної освіти майбутніх учителів, включаючи міні-стажування та включені віртуальні й реальні спостереження, що стануть детонаторами розвитку процесів самовдосконалення, зокрема: самоспостереження, самопізнання, самовизначення, самоактуалізації, самоорганізації;

– культивування установок на необхідність перманентних субмаксимальних зусиль і побудову індивідуальних професійних траєкторій як базису процесів самоосвіти, самовиховання та саморозвитку.

Інноваційний підхід до розуміння дослідницею об'єктивної необхідності такого наукового пошуку в дисертації набирає сили в її намаганні створити індивідуалізоване освітнє середовище з урахуванням психофізіологічних та ментальних особливостей студентів педагогічних спеціальностей у процесі аудиторної і позааудиторної діяльності пошуково-творчого характеру й налагодження атмосфери діалогу, стимулювання суб'єктів навчання до спів- і самоуправління.

Здійснена спроба неупередженого осмислення тих процесів, завдяки яким дисертантка відкриває нові горизонти наукових обґрунтувань необхідності формування у майбутніх учителів готовності до самовдосконалення у процесі індивідуалізації професійної підготовки і, які значно розширюють та поглиблюють розуміння природи самоосвіти, самовиховання і саморозвитку особистості, відкриваючи тим самим нові підходи до діяльності педагогічних закладів вищої освіти.

До незаперечних досягнень рецензованого дослідження слід віднести органічну єдність викладу основного матеріалу у повній відповідності з авторською концептуально-методологічною позицією. У такий спосіб здобувачка й забезпечує належну наукову аргументацію сукупності тих шляхів, за яких підвищується ефективність досліджуваного процесу. Йдеться про системну імплементацію науково-методичного забезпечення формування у

майбутніх учителів готовності до самовдосконалення у процесі індивідуалізації професійної підготовки.

Експериментальна перевірка ефективності науково-методичної системи формування у майбутніх учителів готовності до самовдосконалення у процесі індивідуалізації професійної підготовки зосереджено у п'ятому розділі. Процедурно вона представлена кількома етапами науково-педагогічного пошуку. Застосування діагностичного комплексу методик підтвердило, що в результаті педагогічного експерименту відбулися кількісні зміни в показниках, які відобразили значущі якісні перетворення у свідомості й поведінці майбутніх учителів, що засвідчило суттєву позитивну динаміку їхньої готовності до самовдосконалення у процесі індивідуалізації професійної підготовки.

Положення, висновки і рекомендації дисертаційного дослідження С. М. Хатунцевої достатньо обґрунтовані.

3. Вірогідність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій

Вірогідність одержаних автором наукових результатів не викликає сумніву, оскільки вони цілком адекватні суті та конкретним завданням дослідження, досягнуті завдяки системному використанню комплексу взаємопов'язаних дослідницьких методів і ґрунтовній джерельній базі. Одержані дисертанткою результати достатньо переконливо представлено у висновках до розділів та загальних висновках, які відповідають найважливішим положенням рецензованого дослідження та поставленій меті.

Що ж стосується загальних висновків до дисертації, то вони в цілому відображають одержані дослідницькі результати на теоретичному й практичному рівнях.

Матеріали дисертації пройшли необхідну апробацію, обговорювалися на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях.

Завдяки концептуалізації феномену професійного самовдосконалення та виявлення його особливостей формування та закономірностей, рецензована дисертація має практичне значення для розвитку педагогічної науки.

Результати дослідження можуть бути використані в професійній підготовці майбутніх учителів у закладах вищої освіти для оновлення змісту лекційних і практичних занять з дисциплін «Педагогіка», «Основи педагогічної майстерності», а також фахових дисциплін («Анатомія людини», «Фізіологія людини», «Основи анатомії та фізіології нервової системи», «Фізіологія вищої нервової діяльності», «Мовленнєві та сенсорні системи та їх порушення»); в організації педагогічної практики; у процесі написання курсових і магістерських робіт; у розробці навчальних програм; у створенні навчальних посібників.

4. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях

Зміст автореферату повністю відповідає основним положенням дисертації. Основні результати дослідження відображено в 57 наукових і навчально-методичних працях (з них 56 – одноосібні), з яких: 2 – монографії (1 у співавторстві); 20 – статті в наукових фахових виданнях України, 6 – статті в зарубіжних виданнях та у виданнях, які входять до наукометричних баз, 3 – навчально-методичні видання, 23 – матеріали конференцій, 3 – праці, що додатково відображають наукові результати дисертації.

Обсяг і зміст дисертації показують, що робота є самостійним дослідженням, виконаним на високому науковому рівні, і свідчать про професійну зрілість автора.

Разом із тим, видається необхідним зупинитися на певних **зауваженнях і побажаннях** роботи, які спонукають до дискусії.

1. Аналізуючи актуальність теми дослідження у вступі, авторка, на нашу думку, цілком вірно підійшла до визначення суперечностей, що характеризують традиційну систему забезпечення освітнього процесу у закладах вищої освіти, детально розкривши зміст, причини та шляхи їх усунення. Вважаємо, що в тексті роботи доречним було б обґрунтувати, яким чином подолання суперечностей впливає на підвищення ефективності формування у майбутніх учителів готовності до самовдосконалення у процесі індивідуалізації професійної підготовки?

2. Робота вражає не лише титанічною працьовитістю дисертантки, колосальною ерудицією (опрацьовано 629 джерел, з них – 39 іноземною мовою), але й вагомими творчими здобутками й концептуальними авторськими поясненнями. Проте, поза увагою авторки залишились важливі сучасні наукові доробки В. П. Андрущенка «Світанок Європи: проблема формування нового учителя для об'єднаної Європи XXI століття» (2015), за ред. В. Г. Кременя «Синергетика і освіта» (2014), за ред. В. І. Бондаря «Управління підготовкою успішного вчителя: теорія і практика» (2015), за ред. В. І. Лугового «Світоглядні пріоритети гуманізації вищої освіти» (2017).

3. До перспективних напрямів дисертанткою віднесено здійснення ґрунтовного аналізу зарубіжного досвіду формування у майбутніх учителів готовності до самовдосконалення. На нашу думку, більшої переконливості й доказовості дослідженню додав би аналіз зарубіжного досвіду щодо підготовки відповідних фахівців з метою імплементації позитивних аспектів, що вже зарекомендували себе.

4. Автор акцентує увагу на концепції дослідження, що ґрунтується на методологічному, теоретичному, практичному, методичному й технологічному концептах. Так, дійсно, певні аспекти в дисертації є, але вони розпорошені і цілісно не сприймаються.

5. Позитивного схвалення заслуговують визначені й науково обґрунтовані педагогічні умови в системі формування готовності майбутніх учителів до самовдосконалення у процесі індивідуалізації професійної підготовки. Проте,

на нашу думку, вимагає більш детального розгляду процес реалізації обраних педагогічних умов.

6. Висновки до розділів і загальні висновки дисертації досить об'єктивно розкривають сутність отриманих наукових результатів. Однак вважаємо, що зміст загальних висновків поліпшився за умови висвітлення найдієвіших практичних методичних інновацій, що забезпечили ефективність формування досліджуваної готовності.

5. Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів»

Водночас, висловлені зауваження і побажання не є принциповими для даного наукового дослідження і не впливають на його загальну позитивну оцінку.

Дисертація Світлани Миколаївни Хатунцевої «Теоретичні і методичні засади формування у майбутніх учителів готовності до самовдосконалення у процесі індивідуалізації професійної підготовки» є завершеною самостійною фундаментальною науковою працею, результати якої є перспективними і мають важливе соціально-культурне значення.

За характером фактичного матеріалу, ступенем його кількісного і якісного аналізу, рівнями новизни і значущості результатів дослідження для педагогічної науки і практики, обґрунтованості висновків дисертація відповідає вимогам пп. 9, 10, 12–14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, що дає підстави для присудження Хатунцевій Світлані Миколаївні наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:
професор кафедри соціальної педагогіки,
доктор педагогічних наук, доцент
Запорізького національного університету

Л. О. Сущенко

Проректор з наукової роботи,
доктор історичних наук, професор
Запорізького національного університету

Г. М. Васильчук

14 листопада 2018 р.